

MALMÖ HÖGSKOLA

idrottsforum.org/film

NORDIC SPORT SCIENCE FORUM - MAKING SENSE OF SPORTS

ISSN 1652-7224 ::: Publicerad den 2 november 2011

[Klicka här för utskriftsvänlig pdf-fil](#)[Läs om fler sportfilmer på idrottsforum.org](#)

Peter Dahlén om sportfilm

Grand Prix: Unikt tidsdokument från Formula 1-racing under 1960-talet

Peter Dahlén

Institutt for informasjons- og medievitenskap, Universitetet i Bergen

Vad har livsfilosofen George Harrison och idrottsfilosofen Kutte Jönsson gemensamt? Just det, ett grundmurat intresse för F1-racing. Här recenserar [Jönsson](#) en reportagebok om F1.

Vad gäller den av indisk religion (Hinduism) starkt influerade Harrison så närde han, märkligt nog, genom hela sitt liv också en passion för den västerländska och hypermoderna företeelsen bilracing, ett intresse som startade 1955, då han besökte British Grand Prix vid Aintree Circuit i hemstaden Liverpool och fick se argentinske mästareföraren Juan Manuel Fangio och dennes stallkamrat i Mercedes, Stirling Moss. Harrison blev därefter en regelbunden besökare på Aintree och utvecklade sitt F1-intresse till en hobby, så till den grad att autografjägare visste var de kunde finna honom, det vill säga vid olika racingbanor. När The Beatles 1963 blev världens mest populära rockgrupp blev det under några år inte stora möjligheter för Harrison att följa racing-cirkusen på plats, men efter att de slutade turnera 1966, och framför allt efter att gruppen upplöstes 1970, kunde han åter odla sitt F1-intresse, inte minst i samband med tävlingar i England; ett intresse som hans hustru Olivia delade med honom.

Tillfrågad om han skulle ha velat bli en F1-förare om han inte blivit musiker svarade Harrison, med karakteristisk Beatles-humor: "I don't think so. I have played guitar with Damon Hill and Jacques Villeneuve, drums with Eddie Jordan and taught Gerhard Berger the ukulele, but the Formula One supergroup I am really in is called FLB with Norbert Haug on accordion and lederhosen. I hear Max Mosley and Bernie Ecclestone are thinking of joining."^[1]

(The Beatles var en stor inspiration för Monty Python-gänget när de startade 1969, och det var Harrison, själv en stor Monty Python-fan, som klev in och finansierade deras film *Life of Brian* efter att filmbolaget dragit sig ur projektet på grund av kritik och hot från kristet håll.)

Harrison kunde sina F1-bilar, och diskuterade sin fascination för dem i en intervju under sitt sista levnadsår, 2001: "I love the Mercedes W196 from the 1950s, the Lotus 25 and Lotus 79, the Brabham BT52 and the Brabham BT46B and the McLaren MP4/4."^[2] Harrison blev själv ägare till en McLaren F1-bil 1995, till en kostnad av £540.000.

Han knöt också nära vänskapsband med flera F1-förare. När brasilianaren Ayrton Senna körde ihjäl sig under San Marino Grand Prix på italienska Imola-banan 1994 sade Harrison att han nästan blev lika chockerad som när John Lennon dog. Han sände också en personlig kondoleans till Sennas familj.

George Harrison och förre F1-mästaren Damon Hill. (Photo: WRI2)

Harrison skrev även en hyllningslåt till F1, "Faster", vilken släpptes som singel i England den 30 juli 1979. Den finns också med på albumet [George Harrison](#), ett av många förträffliga Harrison-album; för den intresserade rekommenderas trippelalbumet [All Things Must Pass](#), boxen [Dark Horse Years 1976 – 1992](#) eller samlingsalbumet [Let It Roll: Songs by George Harrison](#). Helt underbar är minneskonserten [Concert for George](#) i Royal Albert Hall 2002, som finns på såväl DVD och Blue-ray som på CD; [här](#) en av många höjdpunkter.

Låten "Faster" var inspirerad av olika förare, inte minst Jackie Stewart och Niki Lauda. *Faster* hade varit titeln på en bok av Stewart, och Harrison hyllade Laudas mod efter dennes allvarliga krasch, då han fick svåra brännskador i bland annat ansiktet. Harrison hyllade också vår svenske F1-hjälte [Ronnie Peterson](#), som förolyckades vid Italiens Grand Prix 1978.

Här kan man se och lyssna till [Faster](#); gissa vem som kör bilen Harrison sitter och spelar i... Låten börjar med ljud från F1-bilar, inspelat vid Englands Grand Prix 1978. Videofilmen är dedicerad till Ronnie Peterson, som också förekommer i den. Intäkterna från "Faster" donerade Harrison till Gunnar Nilssons cancerfond. [Nilsson](#) var ytterligare en svensk F1-förare, som även han avled 1978, i cancer. Ja, det var sannerligen ett sorgligt år för svensk motorsport. Själv glömmer jag aldrig var jag befann mig då nyheten kom om Ronnie Petersons död: jag älskade honom högt, han var en sann idol – så snygg, så lågmäld, så ödmjuk, så ambitiös. Kort sagt, precis som vi vill att en äkta svensk idrottshjälte ska vara. Hans fru Barbro hämtade sig aldrig efter sin makes död och gick ett hjärtskärande öde till mötes.

Här kan man se sweet George Harrison spela en liten hyllningssång till sin vän, den brasilianske F1-föraren [Emerson Fittipaldi](#). Melodin är hämtad från Harrisons egen, mästerliga låt "Here Comes The Sun" som finns på det sista och kanske allra bästa Beatles-albumet [Abbey Road](#); och [här](#) en rörande hyllning till George Harrison av Paul Simon, David Crosby och Graham Nash.

Grand Prix

Detta leder oss in på en av de bästa racingfilmer som någonsin gjorts, *Grand Prix* (1966), i regi av **John Frankenheimer** (1930–2002). Filmen är gjord mitt under – och är i högsta grad en del av – bilracing-filmens storhetstid: 1960-talet var inte de patriotiska lagsporternas bästa tid i filmhistorien, ja, ingen god jordmån för sportfilm över huvud taget, beroende på tidens ideologiska, sociala och kulturella turbulens. Den vanligaste formen av sportfilm under decenniet blev istället bilracing:

Due in part to a changing social and political climate in America, sport films declined during the 1960s. It is interesting that only one baseball film was released during the entire decade [...]. The majority of sport films featured auto racing, a sport conspicuously absent during the war years (1941-1945) due to fuel and rubber conservation measures.[3]

Exempelvis gjordes tre Elvis-filmer där han spelade racingstjärna: *Viva Las Vegas* (1964), *Spinout* (1966) och *Speedway* (1967). Bland andra racingfilmer från 1960-talet kan nämnas *Red Line 7000* (1965) med James Caan, *Fireball 500* (1966), *Thunder Alley* (1967), *The Love Bug* (1968) och *Winning* (1969) med Paul Newman. Man får i sammanhanget inte heller glömma James Bond-filmerna, där agent 007 – 1960-talets mest emblematiske playboy – alltid hade de snabbaste och fräckaste sportbilarna (och de snyggaste damerna), samt biljaktfilmer som *Bullit* (1968) med **Steve McQueen**, en playboy-ikon även han.

Varför då just bilracing som ledande idrottsgren i 1960-talets amerikanska sportfilm? För ett uttömmande vetenskapligt svar på detta krävs mer forskning, men hypotetiskt kan några faktorer lyftas fram.

För det första är bilracing en individuell idrottsgren. Lagsporter var alltså inte särskilt gångbara på film under 1960-talet, möjligen beroende på att det blev allt svårare att med bevarad oskuldssfullhet och hjältedyrkan skildra lagsport utan att beröra sociala spänningar inom och kring lagkollektivet, såsom rasism och korruption i ledar- och ägarkadern.

För det andra sköt bilismen ytterligare fart under 1960-talet, till följd av ökat välstånd och den kraftiga utbyggnaden sedan 1950-talet av villaförorter ("suburbs"), vilket av transportskäl ofta krävde mer än en bil i ett hushåll, varvid mannen fick sin egen bil och kvinnan sin.

För det tredje var 1960-talet playboy-kulturens förlovade decennium, och en riktig playboy ägde en sportbil, med vilken han på samma gång blev mobil och attraktiv för det motsatta könet: en sportbil är per definition ingen familjebil utan signalerar ungar, mycket pengar, individuell frihet och ett spännande och exklusivt fritidsliv.[4]

Som action-film betraktad har *Grand Prix* också ett mer allmängiltigt motiv, det manliga risktagande som framhäver maskulin styrka och ambition att bli just nr 1, den bästa, den störste; on the top of the ladder, dominerande över allt och alla. Den insats som krävs för att nå dit, för att bli en riktig hjälte, är dock hög, inte sällan livet självt.

Mycket av detta kommer till uttryck i *Grand Prix*. Filmen handlar om fyra F1-förare, amerikanen Pete Aron (James Garner, som fick hoppa in efter att förhandlingarna med den för rollen tilltänkte Steve McQueen skar sig och McQueen drog sig ur), fransmannen Jean-Pierre Sarti (Yves Montand), engelsmannen Scott Stoddard (Brian Bedford) och korsikanen Nino Barlini (Antonio Sabato). De konkurrerar inte bara om förstaplatsen i racinghierarkin, utan också om olika damer. De är alla playboys, i mer eller mindre grad. Filmen består också av många scener och sekvenser som belyser deras glamour-värld, med fester och mottagningar av olika slag, bland annat i playboy- och jet set-paradiset Monte Carlo. Mitt i allt detta finns det höga risktagandet i denna livsfarliga

sport, som också var så mycket farligare på 1960-talet, eftersom säkerhetsföreskrifter och skyddsmaterial inte alls var på samma nivå då som de är idag. Dock var det samma PR-maskineri då som nu, i det att man sökte dölja säkerhetsbristerna och sopa problem under mattan, något som också tematiseras i filmen.

Ty framför allt är detta en realistisk och unikt dokumentär skildring av den många gånger brutala F1-sporten anno 1966. *Grand Prix* har sin upprinnelse i att regissören John Frankenheimer, som i unga år funderade på att försöka sig på en karriär som tennissproffs och som alltid också varit mycket intresserad av bilsport, under en filminspelning i Frankrike gick och såg en F1-tävling. Det gav honom lust att göra en spelfilm om sporten. Inom F1-ledningen var man dock inte så intresserad av detta, av att ha ett filmteam från Hollywood hängande runt banan och i depåerna. Speciellt avståndstagande var Ferrari-stallet, som först vägrade låta sina bilar vara med i filmen. Dock lyckades filmskaparna så småningom få även Ferraris tillstånd att filma, vilket ledde till att man även fick lov att filma inne i Ferraris egen bilfabrik! Scenerna därifrån, liksom från den övriga F1-miljön, är alltså autentiska, undantaget de instoppade skådespelarna.

Filmandet gick till så, att man gjorde upptagningar från de faktiska F1-tävlingarna vid olika banor i Europa, bland annat Monte Carlo, varefter man på basis av tävlingshändelserna gjorde de fiktiva racing-scenerna, med skådespelarna i Formula 3-bilar som gjorts om för att likna F1-bilar. Speciellt James Garner i rollen som Pete Aron visade sig vara en mycket skicklig förare, som kunde konkurrera med yrkesförarna. Brian Bedford, i rollen som Scott Stoddard, kunde dock inte köra alls, han var helt oduglig bakom ratten, så där fick man använda en "stand in"-förare. Det är för övrigt många förare som spelar sig själv i filmen, bland annat [Graham Hill](#) (far till racerföraren Damon Hill), [Jack Brabham](#) och svenske Joakim Bonnier. Av de 32 F1-förare som förekommer i filmen kom tio sorgligt nog att köra ihjäl sig, bland dem nämnde [Bonnier](#), som dog på franska Le Mans 1972.[5]

Grand Prix kan, avslutningsvis, karakteriseras både som en sociologisk studie av F1-världen 1966 och som en melodram om manligt hjältemod, fylld av dramatik, kärlek och romantik. Tekniskt och estetiskt är filmen mycket avancerad, gjord i Cinerama-format (liksom Stanley Kubricks *2001: Ett rymdäventyr*, 1968) och med kameror monterade på bilarna på ett sätt vi känner igen från senare tiders TV-sändningar, där man tycker sig sitta med förarna bakom ratten. *Grand Prix* var alltså stilbildande, kameramässigt och dramaturgiskt.

På dubbel-DVD-utgåvan och [Blue-ray-utgåvan](#) finns massor av enormt intressant extramaterial både om själva filminspelningen och om Formula 1-racingens situation på 1960-talet; just året för filminspelningen, 1966, övergick man exempelvis från 1,5-liters till 3-liters motorer, samtidigt som kommersialismen runt sporten började anta nya proportioner. Det hela är alltså mycket intressant, i såväl idrottshistorisk som filmhistorisk bemärkelse.

[Ray Didinger & Glen Macnow](#) har *Grand Prix* på plats nr 94 i sin lista över de 100 bästa sportfilmerna, medan [Randy Williams](#) har den på plats nr 54.

Litteratur

- Dahlén, Peter (2008): "Sport på film", *Sport och medier. En introduktion*, Kristiansand: IJ-forlaget.
- Didinger, Ray & Glen Macnow (2009): *The Ultimate Book of Sports Movies*, Philadelphia, PA: Running Press.
- Fraterrigo, Elisabeth (2009): *Playboy and the Making of the Good Life in Modern America*, Oxford University Press.
- Harris, Bill (2003): *The George Harrison Encyclopedia*, London: Virgin Books.
- Pearson, Demetrius W. (m.fl.) (2003): "Sport Films: Social Dimensions Over Time, 1930-1995", *Journal of Sport & Social Issues*, Vol 27, No 2.
- Tolvhed, Helena (2008): *Nationen på spel. Kropp, kön och svenskhet i populärpressens representationer av olympiska spel 1948-1972*, Umeå: h:ström.
- Williams, Randy (2006): *Sports Cinema – 100 Movies: The Best of Hollywood's Athletic Heroes, Losers, Myths, & Misfits of the Silver Screen*, Limelight Editions.

Noter

- [1] Citat i Harris 2003, s. 274.
- [2] Citat i Harris 2003, s. 273.
- [3] Pearson m.fl. 2003, s. 148. Se även Dahlén 2008.
- [4] Fraterrigo 2009, s. 65. Se även Tolvhed 2008, som beskriver hur playboy-idealet slår igenom i 1960-talets sportjournalistik.
- [5] Didinger & Macnow 2009, s. 319.

Länkar

Grand Prix på [IMDb](#)

Köp *Grand Prix* från [amazon.co.uk](#)

Copyright © [Peter Dahlén](#) 2011

[www.idrottsforum.org](#) | Redaktör [Kjell E. Eriksson](#) | Ansvarig utgivare [Kristian Sjövik](#)